

Botos Katalin:

Javaslatok a demográfiai vészhelyzet elkerülésére

Cseppet sem vigasztaló, hogy egész Európában demográfiai vészhelyzet van.

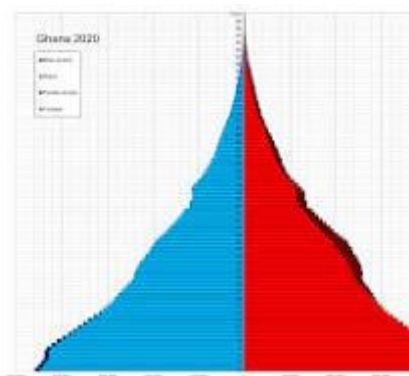
A volt szocialista országok már több évtizede éljenek e téren. Nem véletlenül adta egy tanulmányának a Világbank 2007-ben ezt a címet: „*From red to gray*”. A volt európai KGST-országokban még a nyugati liberalizmus által vezérelt folyamatoknál is erősebben jelentkezik a társadalom elöregedése.

A társadalomra kényszerített, anorganikus közösségi szemlélet után feltörő individualizmus itt még erőteljesebben mutatkozott meg, mint Nyugaton... Ha nem akarok gyereket tehernek a nyakamra venni, hát nem akarok. Szabad vagyok, nem?

A gyermekvállalás visszaeséséhez természetesen az is hozzájárult, hogy ezek az országok súlyos átalakulási, ún. transzformációs válság terheit voltak kénytelenek hordozni. Ez akkor se kedvezett a gyermekvállalásnak, ha valaki szeretett volna családot. Más szóval, nemcsak az a törvényszerűség működött, amely szerint minél jobb gazdasági helyzet jellemez egy országot, annál kevesebb gyerek születik. A civilizáltabb, ámde szegény országok jellemzője lett a gyermekvállalás radikális csökkenése. Így a társadalom Kelet-Európában egyre előnytelenebb szerkezetű lett: kevés fiatal, sok idős. Nem a mindent elborító vörös lobogók, hanem az egyre őszebb lakosság tűnik szembe a látogatóknak...

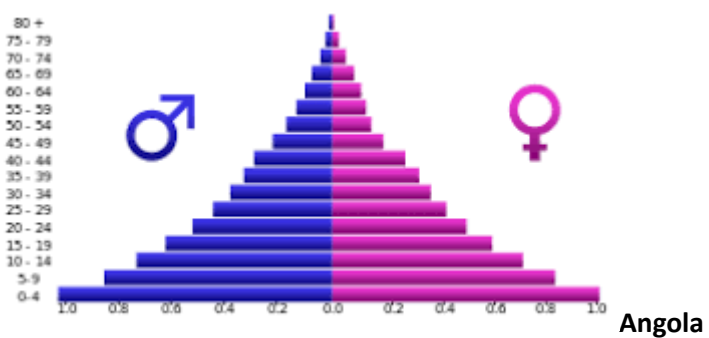
Jó ötletnek tűnt a kínai népességrobbanás megfékezésére az egy-gyermekes családmódel. Napjainkban azonban tapasztaljuk ennek a hátulütőjét. A japán elöregedés is döbbenetes, hatással van az egész gazdasági szerkezetre... Felötlik továbbá a múltból az ázsiai kényszer-sterilizálási programok emléke. Hiszen a felelős államvezetés számára mindenütt világossá vált, hogy a malthusi *népességbombával* nehéz megbirkózni. (Ámbár már Gandhi is lerögzítette, hogy nem az élelmiszerek szűkössége a fő probléma a lakosság táplálásában, hanem a *vagyonhiányosság*, ami miatt sok nagyon szegénynek nincs pénze az enivaló megvásárlására...)

Ezzel szemben az afrikai országok népességrobbanása szinte ijesztő. Ott a civilizáció áldásai, az egészségügyi helyzet javulása sok életben maradt gyermeket jelent. Az ösztönélet azonban szabadon virul, a születés-szabályozás módszerei kevésbé hatnak.

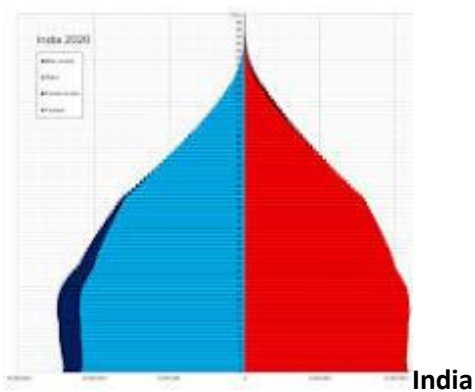
Ghana

Fentebb látható Ghana korfája, a következő oldalon Angoláé. Jól látszik a nagyszámú születés, ami mindenképpen előrevetíti Európának a migrációs nyomást... Hiszen ezek a generációk feltehetően már életben maradnak, s a népesség zömét adják majd. (A ghanai lánycsecsemők számának stagnálására nincs magyarázatom.)

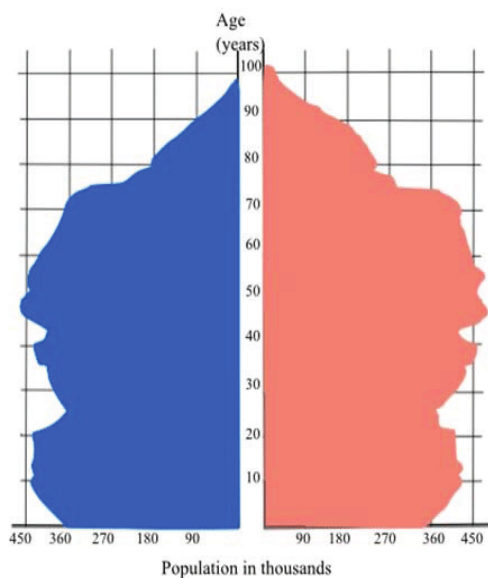

Angola

India hatalmas tömegű népessége kevesebb születést mutat az utóbbi években Többé kevésbé biztosítja a gyermekek száma a reprodukciót. Kicsit hasonlít a 2020-as **francia** korfára, -(lásd mindkettőt alább.)

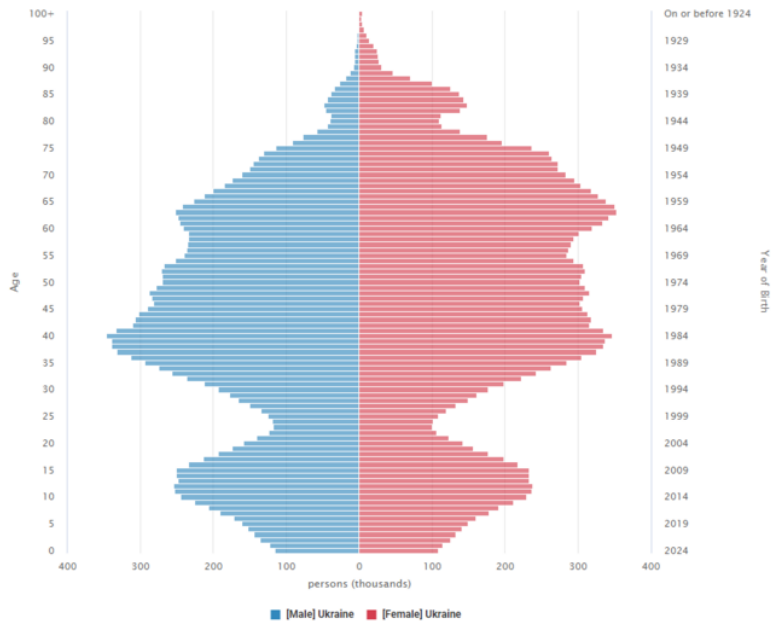
India

Franciaország.

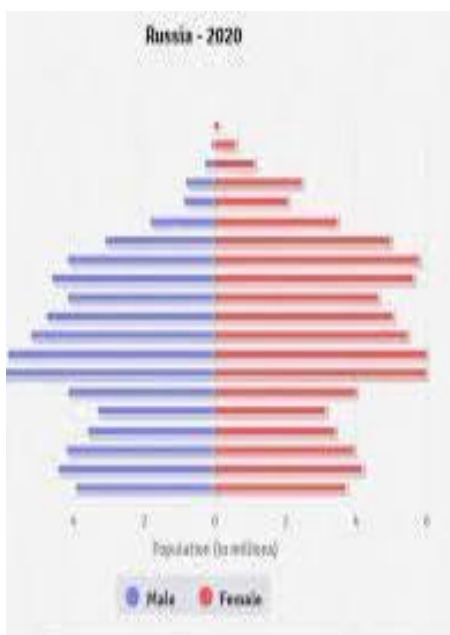
Az európai országok korfáin megmutatkozik a háborúk embervesztesége.

Félelmetes példa lesz erre az alább következő **Ukrajna** korfája

Itt azonban megdöbbentő a rendszerváltás utáni rendkívüli méretű születés- illetve népesség-visszaesés, - ami a kilátástalanságot tükrözte. Az utóbbi háborús években a születés-szám illetve a népesség tovább csökkent. Szinte képtelenség lesz majd erre a népesség állományra (az egyszer mégis csak elkövetkező békeidőben) ésszerű munkaerő-politikát, foglalkoztatás-politikát, gazdaságpolitikát alapozni... (De kit érdekel ez, a háborús uszítók közül? Pusztasággá válik Ukrajna; jól meg lehet majd a földeket művelni amerikai technológiával, embert nem igénylő gépekkel...)

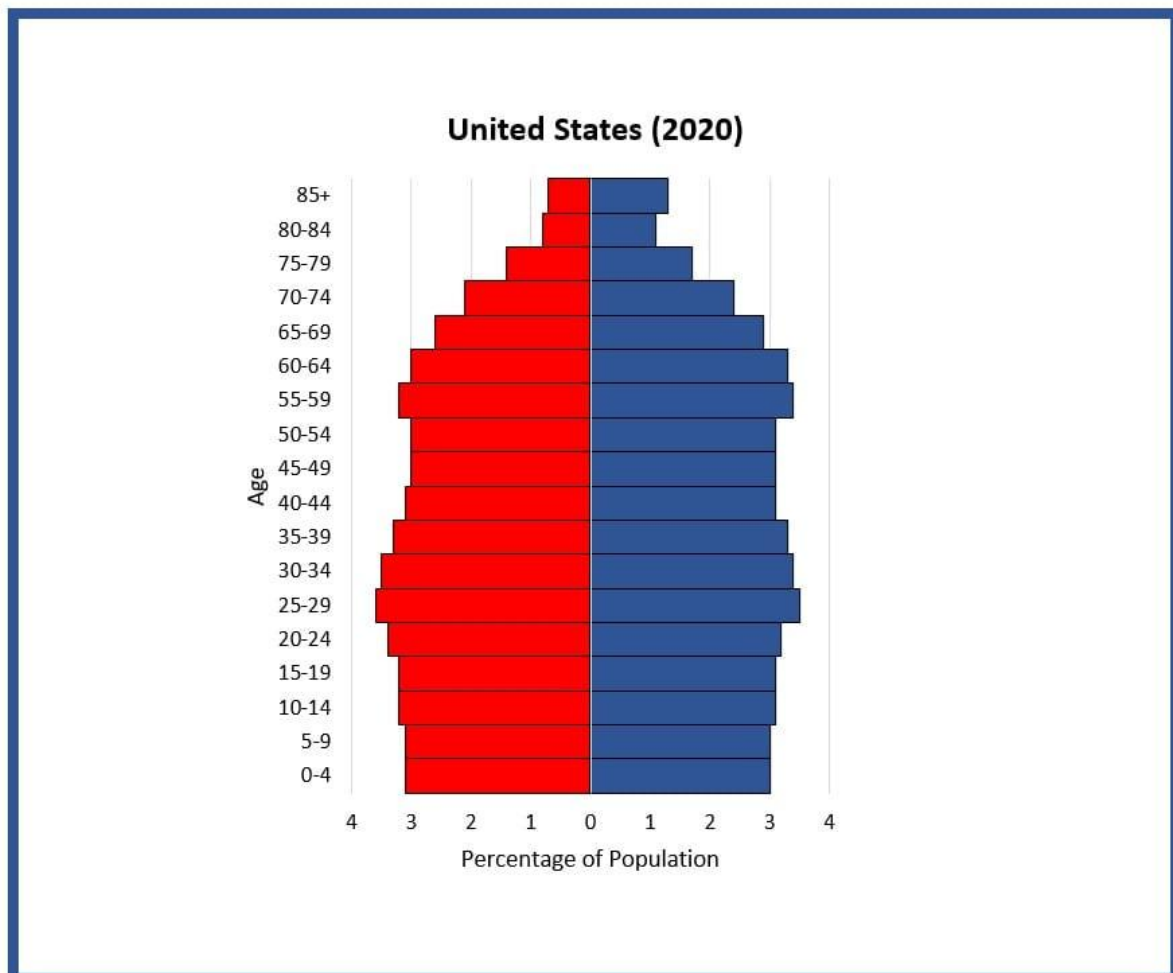
Hasonló „kiharapás” látható a népességből az **orosz** (2020-as) korfán is.

A második világháború ott is megtizedelte a férfiakat. Ez látszik, az idősebb korosztályok jelentős nőtöbbletén. De a kommunizmus összeomlása utáni helyzetkép hasonló, mint Ukrajnában. Itt is visszaesett a születés-szám, a bizonytalan időkben. Oroszország ma is komoly demográfiai problémával küzd; nagyon alacsony a *fertilitási rátája*. (2022-ben 1,42 volt. Cseppet sem meglepő módon, az ukránoknál még sokkal rosszabb a mutató: 1,16.)

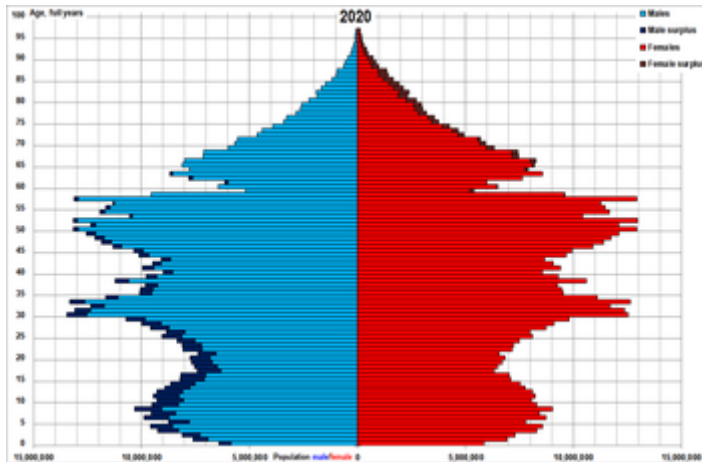
De hát a 2022-es statisztika szerint a fertilitási ráta Európában sem különb. *Az EU-átlag 1,46.* Németország pont az átlagon van, Ausztria 1.41. Közép Európa (Szlovénia, Szlovákia, Horvátország, Magyarország 1,50 közelében szóródik (1,57-1,53 között vannak.) A bambínókat egykor úgy kedvelő olaszoknál csak 1,24 a mutató értéke, Svájcban 1,39, Luxemburgban 1,32, a görögöknél szintén 1,32; a spanyoloknál különösen alacsony: 1.16. Meglepően alacsony a lengyeleknél is: 1,29. A mediterrán keresztény országokban éppúgy alacsony a mutató, mint az albánoknál, ahol csak 1,21. (Az ország domináns vallása az iszlám.) Tehát, se vallási hovatartozásnak, se a gazdaági fejlettségnek nincs *egyértelmű* kapcsolata a mutatóval. S mi a helyzet az Újvilágban?

Az USA korfája zömöka, a bevándorlás is hat rá.

A termékenységi rátája 1,7 körül van; hosszabb ideje már a reprodukciós ráta alatti, de a népeiséget a bevándorlás befolyásolja. Nagy ingadozás a kohorszok között nincs.

Mi a helyzet Kínával?

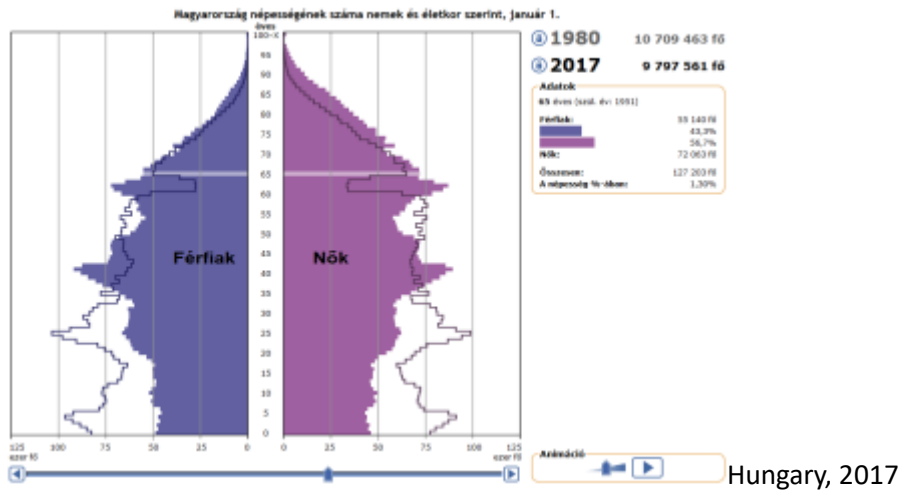
Mao-Ce Tung alatt a kínai lakosság lélekszáma a kétszeresére nőtt, majd a Teng Hsziao Ping által bevezetett rendszer következtében a létszámnövekedés lelassult. A 2022-es adatok a népesség csökkenését mutatják. A demográfusok gyorsuló ütemű népességfogyást és főleg, elöregedést jeleznek előre. Nő a várható élettartam, de a gyermekvállalási ráta alacsony marad. Ez a demográfiai eltolódás mind a munkaerő-piacon, mind a szociális szolgáltatások nyújtása és finanszírozása terén komoly gondokat jelent majd.

Nézzük meg mindezek fényében a (2020-as) magyar korfát!

Nagyon kifejezőnek találtam egy 2017-es évről készített ábrát, amelyen jól látszik a 80-as évhez képest bekövetkezett változás... Ezért ezt is ide tettem. Nemcsak az derül ki róla, hogy csökkent hazánk lélekszáma, de látszik az is, hogy a gyermekvállalási kedv radikálisan csökkent, a szocialista

évekhez képest. *Igazodtunk tehát az európai tendenciákhoz: karácsonyfa-jellegű korfánk az oszloptuja irányban alakult... .. A 80-as ábra jól kirajzolja a világháborúk, s az ötvenes évek hatását a népesség - összetételre. Napjainkra stabilizálódni látszik a fiatal generációk alacsony aránya. Ezt feltétlenül figyelembe kell majd venni minden gazdaságfejlesztési elképzelésnél.*

A népesség-csökkenés elkerülhetetlen folyamatát lassítani, megállítani, visszafordítani kellene. De hogyan?

A kérdéssel sokat foglalkoztunk a Népesedési Kerekasztal tevékenysége során. A Kerekasztalt Kopp Mária hozta létre, 2009-ben, és bő évtizeden át aktívan működött. Számos javaslatot dolgoztunk ki ennek keretében. Más szervezetek is foglalkoznak a témával: a Nagycsaládosok Egyesülete, a Kopp Mária-ról elnevezett, Népesedésért és családokért Intézet (KINCS), Benda József szociológus kutató csoportja, az Európai Családtudományi Társaság, és az MNB kutató részlege is.

A Népesedési Kerekasztal munkacsoportjai tüzetesen megvizsgálták a demográfiai helyzet minden aspektusát. Kiemelnék ezek közül néhányat: Lakáskérdés, nyugdíj-reform, munka és család összehangolása, késői gyermekvállalás előbbre hozása, oktatás-politika.

A sajnálatosan korán eltávozott dr. Kopp Mária pszichiáter a Népesedési Kerekasztal létrehozója és vezetője a kérdést a politika színterére vitte, és 2010 decemberében kieszközött a Parlament szociális Bizottságánál egy meghallgatást.

Itt – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – világosan vázolta, hogy *Magyarország a kényszer-szinglik országa*. A széleskörű szociológiai felmérések szerint hazánkban a túlnyomó többség gyermeket szeretne, s mégis kevesebb születik, mint amennyit elméletileg vállalnának. A munkahelyi klíma gyakran olyan, hogy az egy gyermekkel rendelkezőket megfenyegetik, presszionálják az elbocsátással – így aztán nem csoda, ha az átlag gyermeklétszám a szülőképes korúaknál a reprodukcióhoz minimálisan szükséges két gyermek alatt marad... Különösképpen a tanult nők esetében. Az a furcsa helyzet alakul ki a továbbiakban, hogy a magyar rendszer család-ellenes, a nagycsaládosokat bünteti. Különösen azokat, ahol a gyermekeket tovább taníttatják. Hiszen nálunk is (az ingyenes oktatási rendszerben), komoly teher egy nem kereső egyetemista családtag eltartása. Vagyis a több gyermeket vállaló, taníttató családokra, ahol egy tudás-alapú társadalom jövőjére készítik fel gyermekeiket, aránytalan költségeket terhel a rendszer. Amit most, én így fogalmaznék: az államháztartás újraelosztási rendszere nem kompenzál megfelelően. Speciálisan jelentkezik ez a nyugdíjakkal, ahol a

nagy családos anyák kifejezetten súlyos hátrányban vannak. Hiszen ők viszonylag hosszan voltak távol a munka világtól, és így a járulékfizetéssel megalapozott nyugdíj-elvárásuk is kevesebb lehetett.

De nemcsak nyugdíjas, hanem aktív korban is hátrányban vannak a sokgyerekesek. A hároméves gyes pl. (ami 2010-ben 30 ezer forint volt), megalázóan kevés volt a magasabb végzettségű nők számára. Ez az alacsonyabb végzettségű rétegekben jelentett komoly motiváló tényezőt, a felsőbb rétegekben sajnos, nem. Fontos lenne, hogy az anyák visszatérhessenek a munka világába. Ehhez a gyermekjóléti intézményhálózat fejlesztése is fontos prioritás kellene legyen. Kulcskérdés mindenképpen a család és a munka összeegyeztetése, különösen a magasabb képesítéssel rendelkező nők számára. Általában azokban az országokban születtek meg a kívánt, tervezett gyerekek, ahol a munkát és a családot, a kétféle hivatást megpróbálták összeegyeztetni. Alapvető lenne bizonyos rugalmas foglalkoztatási formáknak a lehetőségeit megteremteni. Érthetetlen, hogy Magyarországon miért ilyen a helyzet, mikor mondjuk például Hollandiában, a nők 70 százaléka részidőben dolgozik...

Nyilván az állam és az egyén számára is veszteség, ha egy édesanya elveszti a tanulásba fektetett energiát. (Habár szerény véleményem szerint egy tanult, de magát gyermeke nevelésének szentelő édesanya, aki magasan kvalifikált gyermekeket „ad” a társadalomnak, igen hasznos életet mondhat magáénak. Példa erre a gyermekeit maga tanító Bolberitz Georgina, Heller Farkas akadémikus édesanyja, akinek a férje akadémikus volt, és három gyermekéből kettő ugyancsak akadémikus lett...) A munka, család összehangolása során a munkáltató kompenzálása is fontos lenne, mert ma azok a munkáltatók kerülnek nehéz helyzetbe, akik segítik a gyermekes szülőket.

Fontos lenne a születések előbbre hozása, hiszen bő tíz évet csúszott a tipikus gyermekvállalási kor. A későn született gyermekek között sok a veszélyeztetett. Ehhez meg kellene oldani – az egyetemet végzőknél különösen – a lakhatási feltételek megteremtését. Családbarát felsőoktatási intézmények kellene építeni, amelyek ehhez állami támogatást is kapnának. Fecskeházakat, olcsó, állami bérű lakásokat kellene építeni, amelyek a közös életkezdetet lehetővé tennék s kedvezményes feltételekkel adni lakhatási lehetőségeket azoknak, akik vidékre költöznének.

Ezek a felvetések döntő részben ma is érvényesek, bár az elmúlt szűk másfél évtized alatt történt számos előrelépés hazánkban.

A lakáskérdés és a nyugdíjkérdés pl. nem oldódott meg. A lakásárak napjainkban az égben vannak, a bérleti díjak borzasztóan magasak.

A nyugdíjrendszer terén számos javaslat került ugyan felvetésre az elmúlt évtizedben, de nem valósult meg paradigmátikus változtatás. Napjainkban is csak parametrikus reformokról gondolkodik az EU és hazánk is...

A korábbi javaslatok közül kiemelném a Botos Józseffel közösen készített, a Kerekasztal által támogatott tervezetünket. Ez a gyermeket vállaló és tovább-taníttatásukba befektető családoknak a munkanyugdíj mellett egy második, „gyermekcsatornát” is garantálna idős korukra. A javaslat máig nem került érdemben tárgyalásra kormányzati szinten.

Így a demográfiai kérdés mind a mai napig a gazdaság- és társadalompolitika „asztalán” van.

Az MNB, ezen belül Asztalos Péter, a MNB elemzője a közelmúltban számos, témába vágó kutatást tett közzé. Eszerint egy 2.0 demográfiai programra lenne szükség, amely megtartja a magyar családtámogatási rendszer előnyeit, de kiegészíti, módosítja azt.

A magyar rendszer nemcsak pénzbeli direkt támogatásokat nyújt a családoknak, hanem számos, közvetettebb módon is segíti a gyermekvállalást és nevelést. Ezt el kell ismerni! Hiszen, ha csak a közvetlen pénzügyi támogatásokat néznénk, meglehetősen kedvezőtlen helyen lennénk Európában. De tény, hogy az adókedvezmények, hitelkedvezmények és egyéb támogatási formák hazánkat élenjáróvá teszik a területen. Van azonban néhány fontos kérdés, amelyben a kormányzat mindeddig nem lépett, s ez probléma. Elsősorban a lakáskérdést idéznénk. Másodikként a képzést, továbbá, a gyermek-alapú nyugdíjrendszer módosítását emelnénk ki. S végül fontos kérdésnek tartjuk a magyar társadalom lelkiállapotát, erkölcsi normáinak lazulását.

Úgy véljük, hogy egy **olyan társadalmi hozzáállás nélkül**, amely *utódaink jövőjével* törődik, és az *erkölcsi normák* emelését fontosnak tartja, nem lehet eredményt elérni a demográfiai trendek megváltoztatása terén. Még jelentősebb anyagi eszközök ráfordításával sem. Amelyek egyébként is szűkösen állnak a kormányzat rendelkezésére, a tengernyi égető probléma miatt. Mégis **No 1 probléma a demográfia, hiszen ez a „lenni vagy nem lenni” kérdése.**

Csongrád,

2024 július

a

?

.

.